

پژوهشنامه ایرانی سیاست بین الملل، دوره ۱۱، شماره ۲، شماره پیاپی ۲۲، بهار و تابستان ۱۴۰۲

دوره انتشار: دوفصلنامه • شاپا چاپی: 3472-2322 • شاپا الکترونیک: 3402-2717

doi <https://doi.org/10.22067/irlip.2022.72370.1148>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۱۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۱۲

شیوه مواجهه ارکان حقوق بشری سازمان ملل متحد با ایران (۲۰۲۰-۲۰۱۵)

محمد محمودی کیا^۱

چکیده

دعاوی نقض حقوق بشر در جمهوری اسلامی ایران، یکی از محوری ترین چالش های ایران با نظام بین المللی بوده و طیف گسترده ای از موضوع ها و دعاوی حقوق بشری در قالب انتشار گزارش های گزارشگران ویژه، گزارش های دبیرکل سازمان ملل متحد، و نیز قطعنامه های مجمع عمومی سازمان ملل متحد درباره وضعیت حقوق بشر در ایران، مطرح شده است. این پژوهش با هدف پاسخ به این پرسش ها که «اسناد حقوق بشری سازمان ملل، چه رویکردی را در برابر ایران برگزیده اند؟» و «چه راهکارهایی را می توان برای کاستن از سطح تعارض و چالش اندیشید؟» تلاش کرده است تا با کاربست روش مطالعه اسنادی، دعاوی حقوق بشری ارکان حقوق بشری سازمان ملل متحد علیه جمهوری اسلامی ایران و نیز راهکارهای عملیاتی برای برون رفت از وضعیت چالش را در سه سطح کوتاه مدت، میان مدت، و بلندمدت بررسی کند. یافته های پژوهش حاضر حاکی از این است که هرچند برخی از وجوه و زمینه های بروز چالش، ریشه در عناصر گفتگمانی و نیز زبان استعاره ای متفاوت گفتمان حقوق بشری ایران و نظام بین الملل دارد، باین حال، راهکارهای پرشماری برای کمینه سازی تنش در زمینه حقوق بشر میان ایران و نظام بین المللی وجود دارد و می توان ضمن حفظ ارزش های اسلامی و ایرانی در زمینه حقوق بشر، مانع طرح دعاوی حقوق بشری و خلق چالش های بین المللی برای کشور شد.

مقاله پژوهشی

واژگان کلیدی:

ایران، چالش، حقوق بشر، سازمان ملل متحد، شورای حقوق بشر، قطعنامه، گزارشگر ویژه

۱. استادیار گروه اندیشه سیاسی در اسلام، پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی، تهران، ایران، mahmoodikia@ri-khomeini.ac.ir ORCID: 0000-0002-9679-9405

۴۵۵

شیوه مواجهه ارکان
حقوق بشری سازمان
ملل متحد با ایران
(۲۰۲۰-۲۰۱۵)

The UN Human Rights Body Approach to Iran (2015-2020)

Mohammad Mahmoodi-kia²

Abstract

Human rights violations in the Islamic Republic of Iran are one of Iran's main challenges to the international system, and a wide range of human rights issues have been raised in the form of Special Rapporteurs' reports, UN Secretary-General's reports, and UN General Assembly resolutions. Therefore, considering the dominance of neoliberal institutionalism logic over the existing world order, and the central position of the United Nations in the established order, this study uses the method of documentary review, examines human rights claims against the Islamic Republic of Iran and proposes possible scenarios and operational strategies. To overcome the challenge situation, it deals with three levels: short-term, medium-term and long-term. The findings of this study indicate that although some aspects and contexts of the challenge are rooted in discourse elements as well as different metaphorical language of Iranian human rights discourse and the international system, however, there are several ways to minimize human rights tensions between Iran. And there is an international system and while preserving Islamic and Iranian values in the field of human rights, it is possible to prevent human rights claims and create international challenges for the country.

Key word: Challenge, Human Rights Council, Human Rights, Iran, Resolution, Special Rapporteur, United Nations

۴۵۶

پژوهشنامه ایرانی
سیاست بین الملل

دوره ۱۱، شماره ۲، شماره
پیاپی ۲۲، بهار و تابستان ۱۴۰۲

2 . Assistant Professor,, political thought in Islam, The research Institute of Imam Khomeini and Islamic Revolution, Tehran, Iran, mahmoodikia@ri-khomeini.ac.ir
ORCID: 0000-0002-9679-9405

مقدمه

هم‌زمان با وقوع انقلاب اسلامی در ایران و طرح رویکرد عدم‌تعهدگرایانه در برابر چیدمان قدرت در نظم جهانی حاکم بر آن دوره، محدودیت‌های فراوانی برای کاهش قدرت کنشگری ایران در سطح نظام بین‌المللی از سوی قدرت‌های جهانی ایجاد شد. غرب و به‌طور عمده، ایالات متحده آمریکا و در دورهٔ پساجنگ سرد، اتحادیهٔ اروپا، موتور محرکه بسیاری از پدیده‌های چالش‌زا برای جمهوری اسلامی در سطح بین‌المللی به‌شمار می‌آیند. در این میان، پروندهٔ حقوق بشری ایران از پیشینه‌ای به بلندای عمر جمهوری اسلامی برخوردار است و همواره رکن ثابت فشارهای بین‌المللی بر جمهوری اسلامی ایران به‌شمار می‌آید. موضوع‌ها و دعاوی پروندهٔ حقوق بشری ایران، طیف گسترده‌ای از مقوله‌ها را دربر می‌گیرد که به‌طور عمده، بر مباحثی چون نقض آزادی‌های بنیادین بشر، نقض حقوق زنان، حقوق مخالفان و دگراندیشان، نقض حقوق اقلیت‌های قومی، مذهبی، و زبانی و نیز حمایت از تروریسم تمرکز داشته است. پروندهٔ حقوق بشری جمهوری اسلامی ایران، یکی از دستورکارهای نهادهای حقوق بشری سازمان ملل، همچون مجمع عمومی، کمیتهٔ سوم مجمع، و نیز سازمان‌های وابسته به آن بوده و حجم بالایی از اسناد در قالب گزارش‌های گزارشگران ویژه، قطعنامهٔ مجمع عمومی، و گزارش‌های دبیرکل در این حوزه وجود دارد.

۱. پیشینهٔ پژوهش

پژوهش‌های انجام‌شده دربارهٔ موضوع این مقاله را می‌توان به‌شرح زیر برشمرد. محمدی^۳ (2015) تعاملات جمهوری اسلامی ایران با شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد را از سال 1384 تا 1394 بررسی کرده و امضا و پیوستن ایران به بسیاری از معاهدات بین‌المللی حقوق بشری را نشان‌دهندهٔ همکاری فعالانه ایران با این نهاد بین‌المللی می‌داند. کوشا^۴ (2015) نیز ضمن بررسی چالش‌های حقوقی گزارش‌های دبیرکل سازمان ملل در زمینهٔ حقوق بشر و وضعیت زنان در ایران، تلاش کرده است تا درستی و نادرستی برخی دعاوی حقوق بشری علیه جمهوری اسلامی ایران دربارهٔ حقوق زنان را واکاوی کند. ذاکریان^۵ (2010) درصدد بررسی راهبردهای پیش‌روی ایران در برابر فرایند جهان‌شمولی حقوق بشر بوده است. سجادپور و محمدی^۶ (2009) نیز محتوای قطعنامهٔ حقوق بشری سازمان ملل متحد علیه جمهوری اسلامی ایران را تحلیل و بررسی کرده‌اند.

۳ . Mohammadi

۴ . Koosha

۵ . Zakerian

۶ . Sajjad-pour & Mohammadi

امیدی و همکاران^۷ (2016) ضمن بررسی رویارویی دو دیدگاه حقوقی مبنی بر تعامل و تقابل جمهوری اسلامی ایران با شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد و بر این نظر بوده‌اند که نوع رابطه‌ای که بین دو طرف ایران و شورای حقوق بشر در این سال‌ها حکمفرما بوده است، برگرفته از دو عامل است: عامل نخست، غرض‌ورزی‌های سیاسی دولت‌های عضو و تأثیرگذار این نهاد در مورد وضعیت حقوق بشر در ایران و عامل دوم، برآمده از تفسیرهای متفاوت از تعارض قوانین جمهوری اسلامی ایران با میثاق‌های بین‌المللی حقوق بشر در مواردی مانند اقلیت‌ها، جرایم سیاسی، آزادی بیان و عقیده، شکنجه، مجازات اسلامی، و... است که موجب تفاوت و تعارض در دیدگاه‌ها شده است. این پژوهش، بیشتر بر عامل دوم متمرکز بوده است.

عباس‌زاده و شجاعی^۸ (2018) نیز ضمن مقایسه عملکرد کمیسیون و شورای حقوق بشر درباره جمهوری اسلامی ایران، این فرضیه را مطرح کرده‌اند که با وجود تغییرات سازمانی در شورای حقوق بشر به لحاظ عملکرد و انتقادهای وارد شده به جمهوری اسلامی ایران، تفاوت محسوسی در روند کاری شورای حقوق بشر نسبت به کمیسیون حقوق بشر ایجاد نشده است. همچنین، فضای سیاسی حاکم بر کمیسیون حقوق بشر در روند کاری شورای حقوق بشر نیز محسوس است.

مؤمنی‌راد و موسوی‌فر^۹ (2012) به موازین وضع تحریم‌های شورای امنیت و وضعیت حقوق بشر در قطعنامه‌های هسته‌ای علیه جمهوری اسلامی ایران توجه داشته‌اند.

آقایی^{۱۰} (2003) نیز کارنامه کمیسیون حقوق بشر درباره ایران در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی را بررسی کرده است.

در مجموع، هرچند هر یک از پژوهش‌های موجود به سهم خود تلاش کرده است تا ابعاد چالش در روابط ایران با شورای حقوق بشر سازمان ملل را واکاوی کند، ولی عوامل به وجود آورنده این چالش را به گونه‌ای نظام‌مند و منظومه‌ای طرح نکرده‌اند. جنبه نوآورانه این پژوهش، افزون بر به روز بودن اسناد مرتبط با جنبه‌های چالش‌زا، سناریوها و راهکارهای برون‌رفت از وضعیت چالش را ارائه کرده و از وجه تجویزی نیز برخوردار است.

۲. روش پژوهش

روش به کاررفته در این پژوهش، روش اسنادی است. این روش هم به منزله روشی تام و هم شیوه‌ای برای تقویت روش‌های کیفی دیگر در پژوهش‌های علوم اجتماعی مورد توجه بوده است. در این روش، پژوهشگر، داده‌های پژوهشی خود درباره کنشگران، رویدادها، و

۷. Omidi & et al .

۸. Abbaszadeh & Shojaei .

۹. Momeni-rad & Mousavifar .

۱۰. Aghaei .

پدیده‌های اجتماعی را از بین منابع و اسناد، گردآوری می‌کند. چنین روشی می‌تواند فنون لازم را برای بررسی پیشینه پژوهش فراهم کند (Stewart & Komis, 1984, 11; Ahmed, 2005, 18). در این روش، پژوهشگر تلاش می‌کند تا با استفاده از نظام‌مند و منظم از داده‌های اسنادی، به کشف، استخراج، طبقه‌بندی، و ارزیابی مطالب مرتبط با موضوع پژوهش خود اقدام کند. همچنین، پژوهشگر می‌تواند همه مراحل اجرای پژوهش را بر پایه روش اسنادی طراحی کند یا تنها در بخشی از مقاله، به‌ویژه در «مرور پژوهش‌های پیشین» و «چارچوب نظری» به کار برد (Daymon & Holloway, 2005, 218).

در مجموع، پژوهش حاضر با بهره‌گیری از روش مطالعه اسنادی، ضمن استخراج پیشینه اسناد پرونده حقوق بشری جمهوری اسلامی ایران، تلاش کرده است تا ضمن ارائه سناریوهای محتمل درباره آینده وضعیت پرونده حقوق بشری ایران، راهکارهای عملیاتی‌ای را در سه سطح کوتاه‌مدت، میان‌مدت، و بلندمدت ارائه کند.

۳. پیشینه دعاوی حقوق بشری سازمان ملل علیه جمهوری اسلامی ایران

اسناد ادعایی در زمینه وضعیت حقوق بشر در ایران در سه قالب کلی گزارش‌های گزارشگران ویژه، گزارش دبیرکل سازمان ملل متحد، و قطعنامه‌های مجمع عمومی سازمان ملل متحد قابل بررسی و مطالعه است که در ادامه تلاش کرده‌ایم این اسناد را که در بازه سال‌های 2015 تا 2020 منتشر شده‌اند، بررسی کنیم.

۳-۱. گزارش‌های گزارشگران ویژه درباره وضعیت حقوق بشر در ایران

اتهام نقض حقوق بشر در جمهوری اسلامی ایران برای نخستین بار در سازمان ملل در سال 1980 در کمیسیون فرعی جلوگیری از تبعیض و ارتقای حقوق اقلیت‌ها مطرح شد و در قطعنامه‌ای از وضعیت حقوق پیروان فرقه بهائیت ابراز نگرانی شد. این روند در سال‌های بعد نیز ادامه یافت و در سال‌های 1982 و 1983 در قطعنامه‌ای از دبیرکل سازمان ملل خواسته شد تا با دولت ایران تماس گرفته و موضوع اعزام نماینده را روشن کند (Gholshanpajoo, 2011, 61). در پی این قطعنامه‌ها، برای نخستین بار موضوع حقوق بشر ایران در سال 1985 و به دنبال گزارش آندره آگیلار^{۱۱}، نماینده ویژه تعیین شده از سوی کمیسیون، به اجلاس چهلم مجمع عمومی سازمان ملل، در دستورکار مجمع عمومی قرار گرفت و در کمیته سوم بررسی شد (Yari, 2003, 142). این گزارش، زمینه‌ساز صدور قطعنامه شماره 141/A/RES/40 مجمع عمومی در تاریخ 13 دسامبر 1985 شد. از آن تاریخ تاکنون، روند صدور قطعنامه‌های حقوق بشری با تعیین گزارشگران ویژه درباره ایران و نیز گزارش‌های گزارشگران ویژه کمیته سوم، ادامه داشته است.

شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد تاکنون سه گزارشگر ویژه را برای بررسی وضعیت حقوق

بشر در ایران تعیین کرده است که عبارتند از: احمد شهید^{۱۲} (مالدیو)، اسما جهانگیر^{۱۳} (پاکستان)، و جاوید رحمان^{۱۴} (پاکستان). گزارش‌های این گزارشگران ویژه به همراه گزارش‌های دبیرکل سازمان ملل متحد و نیز قطعنامه‌های صادر شده بر مبنای گزارش‌هایی با عنوان «ارتقا و صیانت از حقوق بشر: وضعیت حقوق بشر و گزارش‌های نمایندگان و گزارشگران ویژه» کمیته سوم مجمع عمومی سازمان ملل متحد، زمینه‌ساز بروز چالش‌های فراوانی برای جمهوری اسلامی ایران در زمینه حقوق بشر شده است. در ادامه، روند تاریخی برخی از مهم‌ترین دعوای حقوق بشری علیه جمهوری اسلامی ایران در سازمان ملل متحد بررسی شده است. پیشینه گزارش‌های گزارشگران ویژه کمیته سوم مجمع عمومی سازمان ملل درباره وضعیت حقوق بشر در ایران، به شرح زیر است:

• گزارش شماره Add.1/63/A/HRC/28 به گزارش میشل فارست^{۱۵} درباره وضعیت مدافعان حقوق بشر اختصاص دارد که در بیست و هشتمین جلسه شورای حقوق بشر در تاریخ ۴ مارس ۲۰۱۵ ارائه شد. این گزارش، که به شیوه پاسخ‌گویی کشورهای عضو سازمان ملل متحد به موارد ادعایی نقض حقوق مدافعان حقوق بشر اختصاص یافته است، ۸ مورد را درباره جمهوری اسلامی ایران مطرح کرده است که به اذعان گزارشگر، تنها در یک مورد پاسخ دریافت کرده و در ۷ مورد ادعایی دیگر، پاسخی از سوی ایران دریافت نشده است. گزارشگر یاد شده در مورد دستگیری خودسرانه، بازداشت و محاکمه فعالان دانشجویی، روزنامه‌نگاران، و کلا به اتهام اقدام علیه امنیت ملی، ابزار نگرانی کرده و درباره وضعیت سلامت، شیوه دسترسی به امکانات مراقبتی پزشکی، شرایط بهداشتی، و نیز نحوه رفتار با آن‌ها ابزار نگرانی کرده است؛

• گزارش شماره 70/A/HRC/28 ارائه شده در بیست و هشتمین جلسه شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد که به گزارش احمد شهید درباره وضعیت حقوق بشر در ایران اشاره دارد، حاصل مصاحبه گزارشگر با ۳۹ نفر از فعالان اقلیت‌های ایرانی و افرادی است که مدعی نقض حقوق خود در ایران هستند و بیشتر آن‌ها در کشورهای اروپایی همچون آلمان، دانمارک، و نروژ زندگی می‌کردند. وی در این مصاحبه‌ها تلاش کرده است تا تصویری از وضعیت حقوق مدنی و سیاسی، حقوق فرهنگی و اجتماعی، و نیز حقوق زنان و برابری جنسیتی در ایران ارائه دهد و در پایان نیز توصیه‌هایی را در این باره ارائه کرده است. در بخش پیوست‌های این گزارش نیز فهرستی از فعالان دانشجویی و بهایی‌های بازداشت شده ارائه شده است. این گزارش که در بردارنده ۱۵۵ بند است، افزون بر مصاحبه‌های گزارشگر، به اخبار منتشر شده توسط رسانه‌های

۱۲. دوره مأموریت وی از ژوئن ۲۰۱۱ آغاز و تا سپتامبر ۲۰۱۶ ادامه داشت.

۱۳. دوره مأموریت وی از نوامبر ۲۰۱۶ آغاز و تا فوریه ۲۰۱۸ ادامه داشت.

۱۴. دوره مأموریت وی از ۶ ژوئیه ۲۰۱۸ آغاز شد و تاکنون ادامه دارد.

Michel Forst . ۱۵

داخلی، و اطلاعات منتشر شده توسط دستگاه‌های حاکمیتی دربارهٔ حقوق بشر استناد کرده و موضوع‌های گوناگونی مانند مسئلهٔ اسیدپاشی به زنان در اصفهان، حقوق فعالان حقوق زنان، وضعیت دگرباشان جنسی، حقوق اقلیت‌های قومی و مذهبی، وضعیت آزادی‌های اساسی، و... را واکاوی کرده است؛

• گزارش شمارهٔ Add. 3/489/A/70 مصوب هفتادمین نشست مجمع عمومی سازمان ملل متحد در 4 دسامبر 2015 به گزارش گزارشگر ویژهٔ کمیتهٔ سوم، خانم عادلہ لی وی^{۱۶} با عنوان «ارتقا و صیانت از حقوق بشر: وضعیت حقوق بشر و گزارش‌های نمایندگان و گزارشگران ویژه» به وضعیت حقوق بشر در کشورهای کره شمالی، میانمار، جمهوری عربی سوریه، و جمهوری اسلامی ایران پرداخته است؛

• گزارش شمارهٔ Add. 3/484/A/71 مصوب هفتادویکمین نشست مجمع عمومی سازمان ملل متحد در تاریخ 7 دسامبر 2016، با عنوان «ارتقا و صیانت از حقوق بشر: وضعیت حقوق بشر و گزارش‌های گزارشگران و نمایندگان ویژه» که توسط خانم سیسیل امبالا اینگا^{۱۷} تهیه شده است، در بخشی به وضعیت حقوق بشر در ایران اشاره کرده است. در این گزارش، نگرانی‌های جدی از وضعیت حقوق بشر در ایران ابراز شده است که مبنای صدور قطعنامه‌های بعدی مجمع عمومی در این باره بوده است؛

• گزارش شمارهٔ 69/A/HRC/31 مصوب سی و یکمین نشست شورای حقوق بشر در تاریخ 26 مه 2016، به گزارش احمد شهید، گزارشگر ویژهٔ شورا دربارهٔ وضعیت حقوق بشر در جمهوری اسلامی ایران اختصاص داشت. گزارش وی در یک مقدمه، قوانین جزایی و کارگزاری عدالت، حقوق اجتماعی و سیاسی، و نتیجه‌گیری و توصیه‌ها، تنظیم شده است. در این گزارش بر لزوم اصلاح قانون مجازات اسلامی، تضمین دادرسی عادلانه، ممنوعیت استفاده از مجازات اعدام، تعیین تکلیف لایحهٔ جرایم سیاسی، لغو اعدام مجرمان زیر 18 سال، جلوگیری از بازداشت‌های خودسرانه، و آزادی اقلیت‌های دینی تأکید شده است؛

• گزارش شمارهٔ 418/A/71 که در هفتادویکمین جلسهٔ مجمع عمومی در تاریخ 30 سپتامبر 2016 ارائه شد، ضمن اشاره به برخی پیشرفت‌های حقوق بشری در ایران، همچنان از برخی موارد نقض حقوق بشر، همچون استفاده از شکنجه و شکل‌های دیگر برخورد‌های ظالمانه، غیرانسانی یا تحقیرآمیز، قانون مبارزه با سوداگران مواد مخدر و نیز بازداشت‌های خودسرانه تأکید دارد. گزارشگر ویژه در این باره مدعی است که اطلاعات به دست آمده را از منابع دولتی‌ای همچون بیانیه‌ها یا اطلاعات منتشر شده توسط رسانه‌های دولتی و نیز مصاحبه با 43 نفر از بازیگران جامعهٔ مدنی گردآوری کرده است. حقوق کودکان، زنان، اقلیت‌های قومی، زبانی و

۱۶. Adele Li Wei

۱۷. Cé cile Mballa Eyenga

نژادی در کنار بررسی آماری اعدام در ایران و طرح مسائل ادعایی همچون اعدام نوجوانان، عدم اجرای حمایت‌های قضایی پیش‌بینی شده توسط قانون برای مجرمان، فراهم نبودن ضمانت‌های دادرسی عادلانه، و بدرفتاری با زندانیان از بخش‌های دیگر این گزارش است.

• گزارش شماره 65/A/HRC/34 مصوب سی و چهارمین نشست شورای حقوق بشر در تاریخ 27 فوریه تا 24 مارس 2017 به گزارش خانم جهانگیر، گزارشگر ویژه شورا، درباره وضعیت حقوق بشر در ایران اختصاص دارد. در حالی که در این گزارش، تصویب منشور حقوق شهروندی یک گام مثبت ارزیابی شده است، با این حال، بر مجازات اعدام برای جرایم مواد مخدر و نیز لزوم جایگزینی این دسته از مجازات‌ها با استانداردهای بین‌المللی تأکید شده است. نگرانی از استقلال قضایی و بی‌طرفی قوه قضائیه نیز از مسائل دیگری است که در گزارش گزارشگر ویژه شورای حقوق بشر مطرح شده است. ازدواج کودکان، آزادی اجتماعی زنان و دختران، رفع همه گونه‌های تبعیض علیه زنان، وضعیت اقلیت‌های مذهبی به‌ویژه بهایی‌ها، از جمله مفاد مورد اشاره در این گزارش بوده‌اند؛

• گزارش شماره 322/A/72 مصوب هفتاد و دومین جلسه مجمع عمومی سازمان ملل متحد در تاریخ 14 اوت 2017، وضعیت حقوق بشر در ایران را بر پایه گزارش گزارشگر ویژه سازمان ملل در این باره بررسی کرده است. این گزارش در 5 بخش مقدمه، فصل‌هایی درباره حقوق شهروندی، حقوق اجتماعی و سیاسی (حق مشارکت در امور اجتماعی، حق آزادی بیان، عقیده، اطلاعات و مطبوعات، آزادی برگزاری اجتماع‌ها، دستگیری افراد با تابعیت دوگانه، حق حیات، حق آزادی از خشونت و رفتارها و تنبیه‌های غیرانسانی دیگر)، موضوع‌های حقوقی ریشه‌ای (حقوق زنان و حقوق اقلیت‌های قومی و مذهبی) و سرانجام، جمع‌بندی و توصیه‌ها تنظیم شده است. اصلاحیه‌ای درباره دو مورد از مفاد این گزارش، در قالب اصلاحیه 322/A/72/ Corr. 1 در تاریخ 6 سپتامبر 2017 صادر شد؛

• گزارش شماره 68/A/HRC/37 مصوب سی و هفتمین جلسه شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد در تاریخ 12 مارس 2018 با عنوان «گزارش گزارشگر ویژه درباره شرایط حقوق بشر در جمهوری اسلامی ایران» این موضوع را در محورهایی چون حقوق مدنی و سیاسی (حق حیات، حق آزادی از تنبیه‌ها و اقدامات خشونت‌آمیز و غیرانسانی، آزادی بیان عقیده و دسترسی به اطلاعات، آزادی اجتماع‌ها، وضعیت اتباع خارجی و دوتابعیتی، حق دادرسی عادلانه)، حقوق زنان، حقوق اقلیت‌های قومی و مذهبی، حقوق همجنس‌گرایان، و دوجنس‌گرایان، و تراجنسیتی‌ها بررسی کرده و توصیه‌هایی را نیز به ایران برای رعایت حقوق یادشده ارائه می‌کند. فهرستی از زندانیان ادعایی به دلیل بهایی بودن نیز در پیوست این گزارش ارائه شده است. این گزارش توسط اسما جهانگیر تهیه شده بود؛

• گزارش شماره 398/A/73 مصوب هفتاد و سومین جلسه مجمع عمومی سازمان ملل متحد

در تاریخ 27 سپتامبر 2018 که توسط دبیرکل ارائه شد نیز به وضعیت حقوق بشر در ایران اختصاص دارد. در بخش پایانی این گزارش به جمهوری اسلامی ایران توصیه شده است که فوراً همه اعدام‌های افراد زیر 18 سال لغو شود؛ همه قوانینی را که نمایانگر مجازات‌های ظالمانه و تحقیرآمیز است، متوقف کند؛ همه اشکال تبعیض علیه زنان را، چه در مرحله قانون و چه در عمل، متوقف کند؛ حقوق برابری را برای همه اقلیت‌های دینی و قومی، فارغ از قومیت، مذهب یا عقیده فراهم کند؛

• گزارش شماره Add.3/589/A/73 مصوب هفتاد و سومین جلسه مجمع عمومی در تاریخ 6 دسامبر 2018 با موضوع گزارش گزارشگر کمیته سوم، خانم کاترینا کونزت استوفی^{۱۸} با عنوان «ارتقا و صیانت از حقوق بشر: وضعیت حقوق بشر و گزارش‌های گزارشگران و نمایندگان ویژه» نیز در بخشی از گزارش خود، وضعیت حقوق بشر در ایران را بررسی کرده است؛

• گزارش شماره 67/A/HRC/40 مصوب چهلمین نشست شورای حقوق بشر مجمع عمومی در تاریخ 25 فوریه تا 22 مارس 2019 با عنوان «بررسی حقوق بشر در جمهوری اسلامی ایران» به انعکاس گزارش گزارشگر ویژه حقوق بشر در ایران اختصاص دارد؛

• گزارش شماره 188/A/74 مصوب هفتاد و چهارمین جلسه مجمع عمومی سازمان ملل، به گزارش جاوید رحمان درباره وضعیت حقوق بشر در جمهوری اسلامی ایران اختصاص دارد. گزارشگر ویژه در این گزارش به ادامه به کارگیری مجازات اعدام در ایران اشاره کرده و تعداد اعدام‌ها را همچنان یکی از بالاترین آمارها در جهان عنوان می‌کند. این درحالی است که بنا به گزارش رحمان، با توجه به اجرای اصلاحیه سال 2017 بر قانون مبارزه با مواد مخدر، شاهد کاهش چشمگیر اعدام‌ها در این حوزه هستیم. در بخش دیگری از این گزارش، به آن دسته از جرم‌هایی اشاره شده است که بر پایه قانون مجازات اسلامی، سزاوار مجازات اعدام هستند؛ جرایمی چون زنا، همجنس‌گرایی، نگهداری و حمل مواد مخدر، افساد فی الارض، و توهین به مقدسات و سب‌النبی (ص).

بحث‌هایی مانند اعدام کودکان، دستگیری خودسرانه افراد دارای تابعیت دوگانه یا اتباع خارجی، حق آزادی اجتماع‌ها، حق آزادی بیان عقیده، تأثیر تحریم‌ها، اقلیت‌های مذهبی و قومی، وضعیت حقوق اقلیت‌های مذهبی همچون بهایی‌ها، نوکیشان مسیحی، سنی‌ها، دراویش گنابادی، اهل حق، عرفان حلقه، و نیز وضعیت اقلیت‌های قومی‌ای همچون عرب‌های اهوازی، ترک‌های آذربایجانی، بلوچ‌ها، کردها، مرگ‌های مربوط به مین‌های زمینی و همچنین، ارائه توصیه‌هایی به کارگزاران ایران، از جمله مهم‌ترین مطالب گنجانده شده در این گزارش هستند؛

• گزارش شماره L.27/74/A/C.3 مصوب هفتاد و چهارمین جلسه کمیته سوم مجمع عمومی در تاریخ 30 اکتبر 2019 نیز وضعیت حقوق بشر در جمهوری اسلامی ایران را بررسی

۴۶۳

شیوه مواجهه ارکان
حقوق بشری سازمان
ملل متحد با ایران
(۲۰۲۰-۲۰۱۵)

کرده است.

۲-۳. گزارش‌های دبیرکل درباره حقوق بشر در ایران

گزارش‌های دبیرکل سازمان ملل متحد در جلسه‌های مجمع عمومی نیز به گونه‌ای مشابه بر موضوع‌هایی چون مجازات اعدام، حق برخورداری از دادرسی عادلانه، اعدام مجرمان کودک و نوجوان، بازداشت فعالان جامعه مدنی همچون فعالان محیط زیستی، دستگیری و بازداشت خودسرانه اتباع خارجی دارای تابعیت دوگانه، حقوق آزادی اجتماع‌های مسالمت آمیز، حق آزادی بیان و حق حریم خصوصی، حقوق فعالان کارگری، آزادی انتشار اطلاعات و دیدگاه‌ها، بازداشت روزنامه‌نگاران، نویسندگان و کارگران، وضعیت حقوق بشری وکلا و مدافعان حقوق بشر، وضعیت زنان و دختران، وضعیت اقلیت‌های زبانی، قومی، مذهبی و به‌ویژه بهایی‌ها، وضعیت افراد دچار معلولیت، و تأثیر تحریم‌ها بر وضعیت حقوق بشر، تأکید داشته و توصیه‌هایی را نیز همچون درخواست لغو مجازات اعدام مجرمان و به‌ویژه کودکان، تضمین دسترسی به دادرسی عادلانه، لغو رویکرد جرم‌انگارانه از جرایم مرتبط با محتوای آنلاین، رفع تبعیض علیه زنان و دختران و نیز رفع تبعیض علیه افراد همجنس‌گرا، دوجنس‌گرا و تراجنسیتی‌ها و نیز حذف همه گونه‌های تبعیض علیه زنان و همکاری با سازوکارهای بین‌المللی حقوق بشری و دفتر کمیساریای عالی، و... را اعلام می‌کند. بیشتر این گزارش‌ها، بر پایه اسناد دیگر منتشر شده توسط نهادهای حقوق بشری وابسته یا مستقل تهیه و تنظیم شده است. در ادامه، فهرست گزارش‌های دبیرکل در سال‌های مختلف در بازه زمانی مورد بررسی پژوهش حاضر، ارائه شده است (جدول شماره ۱).

جدول شماره (۱). گزارش‌های دبیرکل سازمان ملل

شماره گزارش	محل ارائه	تاریخ
۱	20/A/HRC/43	چهل و سومین نشست شورای حقوق بشر ۲۰۲۰/۱/۱۷
۲	273/A/74	هفتاد و چهارمین جلسه مجمع عمومی ۲ اوت ۲۰۱۹
۳	24/A/HRC/40	چهلین نشست شورای حقوق بشر ۲۵ فوریه تا ۲۲ مارس ۲۰۱۹
۴	299/A/73	هفتاد و سومین نشست مجمع عمومی ۶ اوت ۲۰۱۸
۵	24/A/HRC/37	سی و هفتمین نشست شورای حقوق بشر ۲۶ فوریه تا ۲۳ مارس ۲۰۱۸
۶	562/A/72	هفتاد و دومین نشست مجمع عمومی ۳۱ اکتبر ۲۰۱۷
۷	40/A/HRC/34	سی و چهارمین نشست شورای حقوق بشر ۲۷ فوریه تا ۲۴ مارس ۲۰۱۷
۸	374/A/71	هفتاد و یکمین نشست مجمع عمومی ۶ سپتامبر ۲۰۱۶

۳-۳. قطعنامه‌های حقوق بشری صادر شده درباره وضعیت حقوق بشر در ایران

قطعنامه شماره 21/A/HRC/RES/28 مصوب بیست و هشتمین جلسه شورای حقوق

بشر، ضمن یادآوری قطعنامه‌های پیشین، نگرانی ملل متحد را از عدم دسترسی گزارشگر ویژه برای سفر به جمهوری اسلامی ایران یادآوری و مأموریت گزارشگر ویژه را تمدید کرده و از دولت جمهوری اسلامی می‌خواهد تا اجازه دسترسی به این کشور و نیز اطلاعات لازم برای انجام وظیفه گزارشگر ویژه را فراهم کند؛

• قطعنامه شماره 173/A/RES/70 مصوب هفتادمین نشست مجمع عمومی سازمان ملل متحد در تاریخ 17 دسامبر 2015 بر پایه گزارش Add. 3/489/A/70 وضعیت حقوق بشر در جمهوری اسلامی ایران را بررسی کرده است؛

• قطعنامه شماره 19/A/HRC/RES/31 مصوب سی و یکمین جلسه شورای حقوق بشر که در تاریخ 23 مارس 2016 به تصویب این شورا رسید. این قطعنامه نیز با یادآوری قطعنامه‌های پیشین، از دولت جمهوری اسلامی می‌خواهد تا تعامل و همکاری لازم را با گزارشگر ویژه به عمل آورد؛

• قطعنامه شماره 204/A/RES/71 مصوب هفتاد و یکمین جلسه مجمع عمومی سازمان ملل متحد در 19 دسامبر 2016 که بر پایه گزارش Add. 3/484/A/71 صادر شده است، به وضعیت حقوق بشر در جمهوری اسلامی ایران اشاره دارد؛

• قطعنامه شماره 23/A/HRC/RES/34 مصوب سی و چهارمین جلسه شورای حقوق بشر، مانند قطعنامه‌های دیگر این شورا، از دولت جمهوری اسلامی ایران می‌خواهد تا با گزارشگر ویژه شورا، همکاری مؤثری داشته باشد؛

• قطعنامه شماره 189/A/RES/72 مصوب هفتاد و دومین جلسه مجمع عمومی سازمان ملل متحد که در تاریخ 19 دسامبر 2017 با موضوع «وضعیت حقوق بشر در جمهوری اسلامی ایران» و بر پایه گزارش کمیته سوم به شماره Add. 3/439/A/72 تنظیم شده است، در مورد اجرای مجازات اعدام و به ویژه اعدام افراد زیر سن قانونی و اشخاصی که در زمان بروز تخلف زیر 18 سال سن داشته‌اند و نیز اعدام‌هایی که بدون اطلاع‌رسانی به اعضای خانواده زندانی یا مشاور حقوقی انجام می‌شود، ابراز نگرانی شدید کرده است. مسائل دیگری که در این قطعنامه درباره آن‌ها اظهار نگرانی شده عبارتند از: ایجاد محدودیت در مکان‌های عبادی متعلق به اقلیت‌های مذهبی، حقوق زنان، بهایی‌ها، بازداشت‌های خودسرانه، مخالفان سیاسی، مدافعان حقوق بشر، فعالان حقوق زنان، رهبران کارگری، فعالان حقوق دانشجویی، فیلم‌سازان، روزنامه‌نگاران، کاربران رسانه‌ها، مدیران صفحات رسانه‌های اجتماعی، و....

• قطعنامه شماره 181/A/RES/74 که در هفتاد و چهارمین جلسه مجمع عمومی سازمان ملل در تاریخ 15 ژانویه 2019 با عنوان وضعیت حقوق بشر در جمهوری اسلامی ایران بر پایه گزارش کمیته سوم مجمع به شماره Add. 3/589/A/73 صادر شد. در این قطعنامه، از اصلاحات انجام شده در قانون مجازات مبارزه با مواد مخدر در اکتبر 2017، استقبال شده و

کاهش اجرای مجازات اعدام را برای جرم‌های مربوط به مواد مخدر، اقدامی مثبت ارزیابی کرده است. تصویب لایحه حمایت از حقوق کودکان و نوجوانان در ژوئیه 2018 در مجلس شورای اسلامی نیز به‌عنوان گام مهمی در راستای حمایت از افراد در برابر خشونت، مطرح شده است. همچنین، در این قطعنامه از تلاش‌های جمهوری اسلامی ایران برای میزبانی تعداد زیادی از پناهیجویان افغان و دسترسی آن‌ها به خدمات اساسی، به‌ویژه مراقبت‌های بهداشتی و آموزش کودکان، استقبال شده است. با این حال، این قطعنامه از بازداشت‌های خودسرانه اتباع دارای تابعیت دوگانه اظهار نگرانی کرده و از ایران می‌خواهد که ضمانت‌های لازم را برای پرهیز از مجازات‌های ظالمانه، غیرانسانی، و تحقیرآمیز به‌گونه‌ای قانونی و عملی ارائه کند. موارد دیگری که در این قطعنامه درباره آن‌ها اظهار نگرانی شده عبارتند از: وضعیت رهبران سیاسی مخالف، فعالان محیط‌زیستی، روزنامه‌نگاران، وبلاگ‌نویسان، اقلیت‌های مذهبی، وضعیت حقوق زنان و کودکان.

• قطعنامه شماره 181/A/RES/73 مصوب هفتادوسومین جلسه مجمع عمومی در تاریخ 17 دسامبر 2018 نیز وضعیت حقوق بشر در ایران را بررسی کرده است؛

• قطعنامه شماره 18/A/HRC/RES/40 در تاریخ 22 مارس 2019 توسط شورای حقوق بشر مجمع عمومی سازمان ملل متحد با موضوع «وضعیت حقوق بشر در جمهوری اسلامی ایران» به تصویب رسید؛ سندی که از ایران می‌خواهد در بررسی وضعیت حقوق بشر در این کشور با گزارشگر ویژه سازمان ملل متحد همکاری کاملی داشته باشد؛

• در آخرین رویداد مربوط به این اقدامات، در تاریخ 30 اکتبر 2019 به پیشنهاد کانادا، پیش‌نویس قطعنامه‌ای در کمیته سوم مجمع عمومی سازمان ملل به تصویب رسیده بود. این پیش‌نویس شش صفحه‌ای به شماره L.27/74/A/C.3 که در هفتادوچهارمین جلسه کمیته سوم مجمع عمومی سازمان ملل متحد با عنوان «ارتقا و حمایت از حقوق بشر: وضعیت حقوق بشر و گزارش گزارشگران و نمایندگان ویژه»¹⁹ به تصویب رسید، از جمهوری اسلامی ایران می‌خواهد که به اعدام نوجوانان زیر سن قانونی پایان دهد، مجازات اعدام در ملأ عام را لغو کند، و به گرفتن اعتراف‌های اجباری که ناقض قوانین بین‌الملل است، خاتمه دهد. در این قطعنامه از ایران خواسته شده است که بازداشت‌های خودسرانه، به‌ویژه بازداشت افراد دوتابعیتی و شهروندان خارجی را متوقف کند. در این سند در مورد محدودیت‌های موجود در حوزه آزادی اندیشه، دین، یا اعتقاد، ابراز نگرانی و به محدودیت‌های اقلیت‌ها اشاره شده است. این قطعنامه که با اشاره به گزارش جاوید رحمان، گزارشگر ویژه حقوق بشر در ایران، از ایران خواسته است که کنشگران حقوق زنان و حقوق بشر را آزاد کند و به تبعیض‌های قومیتی پایان

دهد. افزون‌براین، در بخشی از این قطعنامه به پیشرفت‌های ایران نیز اشاره و همکاری ایران برای اسکان پناهندگان، به‌ویژه پناهندگان افغان، به‌عنوان یک گام مثبت ارزیابی شده است. «کاهش قابل توجه» اعدام‌ها در ایران با توجه به تغییر قوانین، از جمله موارد مثبت مورد اشاره در این قطعنامه بوده است.

۴. سناریوهای پیش‌رو

با توجه به لایه‌های گوناگون چالش در زمینه حقوق بشر میان جمهوری اسلامی ایران و سازمان ملل متحد، می‌توان آینده‌های محتمل را به شرح زیر مطرح کرد:

1. کوتاه آمدن و تسلیم شدن در برابر فشارهای حقوق بشری سازمان ملل؛
2. تداوم وضعیت چالش کنونی و در نتیجه، گسترده شدن موضوع‌ها و تعمیق چالش‌های حقوق بشری و زمینه‌سازی برای افزایش فشارهای بین‌المللی؛
3. مدیریت هوشمندانه چالش؛

هریک از این سه حالت، بسته به نحوه چینش نیروهای سیاسی در داخل و نیز تحولات در عرصه جهانی، دستخوش تغییر خواهد شد. از یک سو، وضعیت توزیع قدرت در بین جناح‌های سیاسی و اینکه کدام‌یک از دو طیف اصول‌گرا یا اصلاح‌طلب، سیاست و قدرت در کشور را به‌دست گرفته باشند، می‌تواند در انتخاب هر یک از وضعیت‌های سه‌گانه یادشده مؤثر باشد. از این دیدگاه، جناح اصول‌گرا با تأکید بر ضرورت حفظ ارزش‌های اسلامی و ایستادگی در برابر خواست قدرت‌های هژمونیک نظام بین‌الملل، انعطاف‌پذیری کمتری در مقابل هنجارهای حقوق بشری بین‌المللی دارند، این در حالی است که جریان اصلاح‌طلب بر این نظر است که می‌توان با کاربست قرائت‌های نوآندیشانه دینی، راهی میانه بین سنت و مدرنیته یافت و مانع ارتقای سطح تعارض به یک بحران تمام‌عیار در عرصه روابط خارجی کشور شد. باین حال، لازم است به این نکته نیز اشاره شود که بخش گسترده‌ای از تصمیم‌گیری درباره مسائل حقوق بشری، در حوزه اختیارات قوه قضائیه است که قوه‌ای مستقل از قوای دیگر به‌شمار می‌آید و از این دیدگاه، شیوه توزیع قدرت در احزاب و جریان‌های سیاسی، تأثیر چندانی بر عملکرد این قوه ندارد.

از سوی دیگر، غرب نیز به‌عنوان یکی از نیروهای تأثیرگذار بر روند تصمیم‌گیری‌های سازمان ملل، رویکرد ثابتی در برابر مسئله حقوق بشر در ایران ندارد و اولویت‌های سیاسی احزابی که سکان‌دار قدرت در این کشورها هستند، بر رویکرد سیاست خارجی آن‌ها بسیار تأثیرگذار است؛ برای مثال، بیشترین چالش‌های حقوق بشری ایران در طول یک دهه اخیر، در زمان ریاست جمهوری باراک اوباما، رئیس‌جمهور دموکرات آمریکا، رخ داده است؛ در حالی که دونالد ترامپ، رئیس‌جمهور جمهوری خواه این کشور، بیشتر توجه خود را بر مسائلی مانند محدودسازی قدرت اقتصادی کشور از طریق تحریم‌های گسترده تجاری و بانکی و ممنوعیت خرید نفت از ایران، اعمال محدودیت بر قدرت نظامی از طریق تمدید تحریم‌های تسلیحاتی

ایران، و نیز تلاش برای کاهش نفوذ سیاسی ایران در منطقه خاورمیانه از طریق متهم کردن این کشور به حمایت از تروریسم، معطوف کرده است.

در مجموع، به نظر می‌رسد که سناریوی نخست، به دلیل نظام باورها و ارزش‌های جامعه ایرانی، ماهیت نظام سیاسی ایران، و نیز خاستگاه نیروها و بازیگران عمده سیاست در کشور، امکان اجرا نداشته و بی‌تردید، امکان پذیرش تمام دعوی حقوق بشری غرب پایه سازمان ملل در ایران وجود ندارد. تجربه جمهوری آذربایجان و ترکیه در زمینه پذیرش نظام حقوق بشر غربی در ادامه تلاش‌های این کشورها برای عضویت در اتحادیه اروپایی، آشکارا نشان داد که پیاده‌سازی اصول حقوق بشر غربی، به دلیل ناسازگاری با ارزش‌های تاریخی و هویت دینی مردمان این کشورها، در جوامع غیر غربی و به‌طور خاص، اسلامی، امکان‌پذیر نیست.

سناریوی دوم نیز به دلیل بروز چالش‌های گوناگون برای ایران، به افزایش هزینه‌های کشور در بعد سیاست خارجی انجامیده است. تحریم‌های گسترده و نیز اقدامات سیاسی ای همچون صدور بیانیه و انتخاب گزارشگران ویژه برای ایران در زمینه حقوق بشر، سبب تصویرسازی وضعیت تهدید از ایران در سطح جامعه جهانی شده است؛ بنابراین، تداوم این مسیر نیز نمی‌تواند به منافع ملی کشور کمک کند و موجب هدررفت منابع خواهد شد.

سناریوی سوم، آینده‌ای معقول و مرجح است که افزون‌بر حفظ نظام حقوقی اسلامی، تلاش می‌کند تا به کمینه‌سازی چالش‌های حقوق بشری ایران با غرب کمک کند. در واقع، بر پایه این سناریو، جمهوری اسلامی ایران با اجرای برخی تمهیدات، ابتکار عمل را در زمینه حقوق بشر به‌دست گرفته و مانع اثربخشی راهبرد تهاجمی غرب علیه خود می‌شود.

۵. یافته‌های پژوهش

با توجه به اینکه بیشتر منابع تدوین دعوی حقوق بشری علیه جمهوری اسلامی با استناد به مصاحبه گزارشگران ویژه با افراد غیر ساکن در ایران که مدعی نقض حقوق انسانی خود شده‌اند و نیز اسناد منتشرشده توسط نهادهای حقوق بشری دیگر، گردآوری شده و مبنای صدور قطعنامه‌های مجمع عمومی سازمان ملل قرار گرفته‌اند، به نظر می‌رسد که سطح علل به‌طور عمده در علل مشاهده‌پذیر ریشه دارد و این اسناد به‌ندرت در راستای بازنمایی واقعیت‌ها و نیز سطوح زیرین شکل دهنده به این نمودها تلاش کرده‌اند.

در مجموع، بر پایه داده‌های گنجانده‌شده در اسناد حقوق بشری منتشرشده توسط ارکان گوناگون سازمان ملل، اعم از دبیرکل، مجمع عمومی، و شورای حقوق بشر می‌توان این‌گونه نتیجه گرفت که بیشتر مباحث و چالش‌های حقوق بشری ایران با هنجارهای نظام بین‌المللی در دو حوزه کلان داخلی و بین‌المللی قابل دسته‌بندی است.

۱-۵. چالش‌های معطوف به داخل ایران

۱. چالش‌های حقوق بشری ناشی از اجرای شریعت اسلام، همچون اجرای احکام اعدام یا

مجازات اعمال منافی عفت، و...؛

2. چالش‌های ناشی از رویارویی قانونی ایران با عوامل تهدیدکننده ثبات و امنیت کشور همچون مجازات تجزیه‌طلبان، گروه‌های مسلح معاند، و...؛
3. چالش‌های ناشی از تعارض‌های گفتمانی و هنجارهای بومی همچون ضدهنجار بودن موضوع‌هایی چون همجنس‌گرایی، دوجنس‌گرایی و دیگر آزادی‌های جنسی خارج از شریعت و قانون، و...؛

۲-۵. چالش‌های معطوف به حوزه بین‌الملل

1. چالش‌های ناشی از تفاوت‌های بنیادین نظام اسطورگی بین جامعه ایرانی و نظام بین‌المللی معاصر؛
2. چالش‌های ناشی از استفاده ابزاری و گزینشی غرب در رویارویی با ایران برای اعمال فشار به این کشور به منظور تغییر رفتار در عرصه بین‌المللی؛
3. چالش‌های ناشی از جهانی‌شدن و تلاش غرب برای نوعی ادغام‌گرایی و همگون‌سازی منطبق بر ارزش‌های لیبرالی؛

۶. پیشنهاد‌های عملیاتی

با توجه به زمینه‌های بنیادین بروز وضعیت چالش ایران با هنجارهای حقوق بشری نظام بین‌الملل، راهکار اصلی برای رویارویی با آن، تلاش برای «کمینه‌سازی سطح چالش» و نیز «تقویت بعد مطالبه‌گری (تهاجمی) در زمینه حقوق بشر» است؛ از این رو، برای رسیدن به این راهبرد می‌توان پیشنهاد‌های زیر را برای بررسی دقیق‌تر به مجامع تصمیم‌سازی، سیاست‌گذاران، و کارگزاران نظام ارائه کرد:

راهبردهای موجود در کوتاه‌مدت بر این مسئله متمرکز است که چه اقداماتی باید انجام شود تا شاهد کاهش فشارهای غرب به ایران در این زمینه باشیم؟ برخی اقدامات، همچون تلاش برای اصلاح قانون مجازات اسلامی و تمهید مجازات جایگزین زندان، تدوین و اجرایی کردن قانون صیانت از حقوق شهروندی، ایجاد فضای باز رسانه‌ای برای فعالیت روزنامه‌نگاران، و... می‌تواند به‌عنوان راهکارهای کوتاه‌مدتی برای برون‌رفت از مشکلات موجود مطرح شود. اما پرسش اصلی این است که آیا با انجام این گونه اقدامات، شاهد پایان چالش‌های حقوق بشری ایران با نظام بین‌الملل خواهیم بود؟ به نظر می‌رسد، این چالش‌ها^{۲۰} ریشه در سطوح دیگری از عوامل دارد که تا برطرف نشدن آن‌ها، همچنان شاهد تداوم این اختلاف‌ها خواهیم بود؛ راهبردهای محتمل برای سطح میان‌مدت، بر چند حوزه اقدام متمرکز دارد؛ نخستین اقدام به تغییر در رابطه سیاسی با غرب مربوط می‌شود؛ چنان‌که برخی بر این نظرند که تازمانی که رابطه سیاسی

۲۰. این چالش‌های عبارتند از: معرفی جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین ناقضان حقوق بشر در جهان از طریق طرح دعاوی نقض گسترده حقوق بشر اعم از حقوق سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، و مدنی و در قالب صدور قطعنامه‌های مختلف علیه وضعیت حقوق بشر در ایران.

میان ایران و غرب از حالت تقابل جویانه به حالت تعامل گرایانه تغییر نکند، امکان حل و فصل منازعات در سطوح پایین تر، از جمله چالش های حقوق بشری، وجود نخواهد داشت^{۲۱}. در واقع، نوع رابطه سیاسی بین ایران و غرب، به ویژه، ایالات متحده آمریکا، سایه سنگینی بر مباحث و اختلاف های دیگر بین آنها داشته و تا زمان تداوم وضعیت فعلی، چشم انداز روشنی برای برون رفت از چالش های سطوح پایین وجود ندارد؛

راهبرد دیگر در این مورد، ایجاد تغییر در فضای گفتمانی موجود بین اسلام و غرب از طریق سیاست هایی همچون گفت و گوی ادیان و تمدن ها است. به نظر می رسد، هرچه تعامل نزدیک تری بین مراکز علمی در حوزه موضوع های مورد اختلاف، از جمله موضوع حقوق بشر انجام شود، نزدیکی و همگرایی فکری بیشتری در این زمینه بین جامعه نخبگانی طرفین ایجاد می شود و به جای تصویر سازی های غالباً نادرست رسانه ای از الگوی دینی حقوق بشر، رویکردی عقلایی در این حوزه حکم فرما می شود؛

راهبرد قابل طرح دیگر در این مورد، حضور هرچه فعالانه تر در مجامع بین المللی است. اتخاذ سیاست منفعلانه در مورد مسئله نقض حقوق بشر و حضور در جایگاه متهم، همواره موجب شده است که کفه ترازو در عرصه بین المللی به نفع غرب سنگینی کند. حال آنکه این فرصت برای جمهوری اسلامی ایران وجود دارد تا اولاً به تبیین مبانی فکری و علمی خود در زمینه حقوق بشر در عرصه بین المللی مبادرت ورزد؛ ثانیاً در جایگاه مدعی العموم در مورد نقض حقوق بشر در جوامع غربی اقامه دعوی کند تا از این طریق به نوعی تعادل و موازنه در عرصه بین المللی دست یابیم؛

همچنین تقویت گفتمان حقوق بشر بدیل با طرح گسترده و پیوسته در مجامع علمی و دانشگاهی جهانی نیز به عنوان راهبرد مهمی برای گفتمان سازی در این باره توسط خبرگان مطرح شده است. سطح سوم از دلایل سرپیچی ایران از پذیرش هنجارهای بین المللی و به طور خاص، هنجارهای حقوق بشری، به سطح گفتمانی مربوط می شود. در واقع، راهبردهای عملیاتی در این سطح، نیازمند صرف زمان بیشتر بوده و لازم است که در بلندمدت پیگیری شوند. این سطح که نسبت به سطوح دیگر درونی تر شده است، ریشه های گفتمانی این موضوع را بررسی می کند. در این سطح، شاهد تبیین عناصر و دقایق گفتمانی بین گفتمان رایج و حاکم بر فضای سیاسی ایران، که از آن با عنوان اسلام سیاسی یاد می شود، با عناصر و دقایق گفتمان سکولار غرب هستیم. در واقع، این پرسش مطرح است که چگونه می توان وضعیت بدیلی را برای رهایی از فشارهای غرب در زمینه حفظ معیارهای حقوق بشری که بر پایه فرهنگ و تمدن غربی تدوین شده است، طراحی کرد و پیش برد که راهبردهای موجود در این سطح از تحلیل، به شکل های

۲۱. برای مطالعه بیشتر درباره دیدگاه های گوناگون در این باره به منابعی چون شریفیان (۱۳۸۰)، امیدی و همکاران (۱۳۹۵)، حاجی یوسفی (۱۳۸۹)، محمودی کیا و دهشیری (۱۳۹۹) و وطن خواه (۱۳۸۲) مراجعه شود.

زیر قابل طرح و پیگیری باشد:

راهبرد نخست به تقویت ائتلاف و گفت‌وگو با جهان اسلام برای طرح ارزش‌های مشترک حقوق بشری مربوط می‌شود. حضور 57 کشور در سازمان همکاری اسلامی، زمینه مناسبی برای طرح و پیگیری موضوع‌ها و دستورکارهای بین‌المللی است. بلوک کشورهای اسلامی این ظرفیت را دارند تا مانند اعلامیه حقوق بشر اسلامی در قاهره، با همگرایی و تعامل در راستای بازتولید هنجارهای جدید مبتنی بر ارزش‌های اسلامی مشترک اقدام کنند تا بتوانند در میان‌مدت، تسلط گفتمانی یک‌سویه حقوق بشر غربی را تعدیل کنند.

همچنین، راهبردهای دیگر در این مورد به ائتلاف و گفت‌وگو با شرق به منظور طرح و اقامه حقوق بشر شرقی در مقابل الگوی حقوق بشر غربی مربوط می‌شود. شرق تمدنی از ظرفیت بالایی برای ارائه هنجارهای جدید در عرصه جهانی برخوردار بوده و قد برافراشتن قدرت‌های آسیایی در عرصه اقتصادی می‌تواند این فرصت را فراهم کند که شاهد بازتولید ارزش‌های جدیدی در عرصه بین‌المللی، از جمله هنجارهای حقوق بشری باشیم؛ زیرا، غرب نیز از همین ابزار برای اعمال فشار بر کشورهای شرقی، همچون چین و روسیه، بهره می‌برد.

راهبرد دیگر در این راستا، افزایش تلاش‌ها برای کاهش سیطره غرب بر مجامع حقوق بشری است. حضور فعالانه این ائتلاف اسلامی و شرقی می‌تواند سبب کاهش نفوذ غرب بر مجامع حقوق بشری شود و زمینه طرح و اقامه هنجارهای بدیل را فراهم کند.

راهبرد محتمل دیگر که نیازمند سیاست‌گذاری‌های بلندمدت است، به اسطوره‌ها و زبان استعاری اشاره می‌کند که ریشه در تاریخ اندیشه یک ملت دارد. در این سطح، این گونه مطرح می‌شود که تهدید پنداری هنجارهای نظام بین‌الملل، ریشه در زبان استعاری دارد و هرگونه تغییر در این حوزه، نیازمند شکل‌گیری نوعی زبان استعاری جدید و ارائه اسطوره‌های نوین است. زبان استعاری حاکم بر حقوق بشر غربی از مفاهیمی چون اومانیزم و لیبرالیسم بهره می‌گیرد و در سال‌های اخیر، نظریه پردازان و اندیشمندان غربی کوشیده‌اند با طرح ایده‌هایی چون پایان تاریخ، دست به نوعی اسطوره‌سازی از این مفاهیم بزنند که با برجسته‌سازی انتقادهای وارد شده بر این اسطوره‌ها می‌توان تأکید بر قرائت واحد و اروپامحور از این اسطوره‌ها را زیر سؤال برد و با قرائت‌های دیگری از این مفاهیم که بتواند تساهل بیشتری در برابر ارزش‌های دینی و بومی داشته باشد (مانند تساهل‌گرایی اسلامی، رویکردهای دین‌مدار به آزادی و لیبرالیسم، و...)، زمینه تضعیف نگاه غرب‌مدارانه به این اسطوره‌ها را فراهم کرد.

نتیجه‌گیری

در مجموع، بر پایه این سطوح مختلف تحلیلی و راهبردی می‌توان یک بسته سیاستی کامل و متنوع را به سیاست‌گذاران پیشنهاد داد که در بردارنده سیاست‌ها و اقدامات کوتاه‌مدت، میان‌مدت، و بلندمدت است.

جدول شماره (۲). علل و راهبردهای قابل طرح در حوزه چالش‌های حقوق بشری ایران با سازمان ملل متحد

راهبردهای پیشنهادی	علل و مسائل شکل دهنده سطح تعارض	بازه زمانی
اصلاح قانون مجازات و تمهید مجازات بدل از زندان؛ تصویب و اجرای قانون صیانت از حقوق شهروندی؛ گشایش در فضای مطبوعاتی و سیاسی؛ حمایت از حقوق قانونی اقلیت‌ها.	تأکید بر ادعای عدم رعایت حقوق زنان، اقلیت‌ها، روزنامه‌نگاران و فعالان سیاسی و محکوم کردن مجازات اعدام و اجرای برخی حدود شرعی و....	کوتاه مدت
<p>- بهبود روابط با غرب و تغییر از وضعیت منازعه به تعامل و همکاری؛</p> <p>- فعالیت در عرصه سازمان‌های بین‌المللی؛</p> <p>- تقویت ایده گفت‌وگوی بین‌ادیانی و تمدنی؛</p> <p>- تقویت پاسخ‌گویی به اتهام‌ها از طریق شبکه‌های ماهواره‌ای، مجازی و رسانه‌ای مختلف؛</p> <p>- استفاده از ظرفیت حقوقی حق شرط در پذیرش کنوانسیون‌های مرتبط؛</p> <p>- تقنین و تسهیل در عملیاتی شدن حقوق گنجانده شده در فصل سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به منظور تحدید حدود و نیز تضمین آزادی‌های اساسی گنجانده شده در قانون همچون آزادی بیان، آزادی مطبوعات، آزادی اجتماعات و نیز آزادی نقد؛</p> <p>- اصلاح برخی از مفاد قانون مجازات کیفری درباره قوانین مرتبط با مجازات اعدام و تمهید مجازات‌های جایگزین (همچون ماده 45 قانون مبارزه با مواد مخدر که منجر به کاهش چشمگیر موارد مشمول مجازات اعدام شد)؛</p> <p>- زمینه‌سازی برای دستیابی زنان به حقوق اجتماعی، سیاسی، و فرهنگی خویش همچون نقش‌آفرینی هرچه بیشتر زنان در عرصه‌های فرهنگی، اجتماعی، و مدیریتی؛</p> <p>- افزایش سطح برخورداری مناطق با اقلیت‌های قومی و زبانی از عدالت اجتماعی، عدالت آموزشی، و نیز عدالت در سهم منابع و اعتبارات دولتی؛</p> <p>- معرفی دستاوردها و پیشرفت‌های حقوق بشری ایران در قالب‌های رسانه‌ای و دیپلماتیک؛</p> <p>- طرح دعاوی حقوق بشری در مجامع بین‌المللی درباره موارد نقض حقوق بشر علیه شهروندان ایرانی همچون تحریم‌های دارویی کشورهای غربی علیه ایران یا ترور شهروندان، دانشمندان، یا فرماندهان برجسته نظامی ایرانی توسط سازمان‌های اطلاعاتی یا گروه‌های نظامی معارض مورد حمایت کشورهای غربی</p> <p>- همکاری با سازمان‌های غیردولتی مستقل فعال در زمینه حقوق بشر برای پیگیری اقدامات ضدبشری رژیم صهیونیستی.</p>	<p>علل سیاسی: مانند وضعیت رابطه با کشورهای غربی</p> <p>علل تمدنی و فرهنگی: منازعه اسلام و غرب و تفاوت‌های فرهنگی</p> <p>علل رسانه‌ای: اسلام‌ستیزی در رسانه‌ها</p> <p>علل حقوقی: محدودیت‌های حقوقی</p>	میان مدت

<p>- ائتلاف و گفت‌وگو با جهان اسلام و کشورهای شرقی برای تدوین حقوق بشر بدیل؛</p> <p>- حضور پررنگ و عالمانه در مجامع بین‌المللی و مخالفت با سیطره غرب بر مجامع حقوق بشری بین‌المللی؛</p> <p>- تقویت گفتمان حقوق بشر بدیل با طرح گسترده و مستمر در مجامع علمی و دانشگاهی جهانی^{۲۲}؛</p> <p>- بهره‌گیری حداکثری از ظرفیت دیپلماسی عمومی در شکل‌های مختلف آن (دیپلماسی رسانه‌ای، فرهنگی، و مبادله‌ای) برای تبیین نظام حقوقی اسلام و نیز ماهیت بشردوستانه احکام آن؛</p> <p>- تعامل هرچه نزدیک‌تر با سازمان‌های مردم‌نهاد و مستقل فعال اروپایی در زمینه حقوق بشر برای شناخت بی‌واسطه وضعیت حقوق بشر در ایران؛</p> <p>- مشارکت فعالانه در رویدادهای علمی و فرهنگی و نیز تعامل با نخبگان علمی و فرهنگی غربی به منظور رفع شبهه‌های موجود در زمینه اتهام‌های حقوق بشری علیه ایران؛</p> <p>- اعطای بورس‌های تحصیلی و پژوهشی در زمینه حقوق بشر اسلامی به اندیشمندان و محققان؛</p> <p>- برگزاری نشست‌های گفت‌وگوی میان ادیان درباره حقوق بشر؛</p> <p>- همکاری با کشورهای اسلامی در زمینه حقوق بشر به منظور ایجاد یک نظام حقوق بشری مشترک اسلامی</p>	<p>- گفتمان جهانی غرب‌محور؛</p> <p>- گفتمان بومی غرب‌باور.</p>	<p>بلندمدت</p>
<p>- طرح زبان استعاری جدید در مقابل زبان استعاری غربی^{۲۳}؛</p> <p>- تضعیف قرائت واحد و غرب‌محور از این اسطوره‌ها با تقویت نقدهای وارد شده به آن‌ها؛</p> <p>- ارائه بدیل‌های نظری برای اسطوره‌های غربی مبتنی بر قرائت‌های مختلف از آن‌ها.</p>	<p>- اومانیسیم؛</p> <p>- لیبرالیسم،</p> <p>- پلورالیسم.</p>	<p>بلندمدت</p>

۲۲. تأکید بر اسناد حقوق بشری اسلامی همچون نامه امیرالمؤمنین علی (ع) به مالک اشتر یا اعلامیه حقوق بشر اسلامی قاهره که جمهوری اسلامی ایران نیز نقش بنیادینی در تهیه و تدوین آن داشته است، می‌تواند در این زمینه مؤثر باشد. ترسیم و تبیین شایسته اجزا و مبانی معرفت دینی اسلامی همچون مبانی معرفت‌شناسانه، هستی‌شناسانه، و انسان‌شناسانه می‌تواند سهم زیادی در تمایزبخشی میان گفتمان حقوق بشر اسلامی با گفتمان حقوق بشری سکولار و اومانستی غربی داشته باشد.

۲۳. طرح مباحثی همچون دکترین «مردم‌سالاری دینی» آیت‌الله خامنه‌ای (۱۳۷۹)، «امکان اومانیسیم اسلامی» محمد لگنهاوزن (۱۳۹۷)، و... در واقع، با هدف نقد مبانی اسطوره‌شناختی تمدن غربی و نیز ترسیم و شالوده‌افکنی یک نظام اسطورگی مبتنی بر ارزش‌های اسلامی انجام شده است.

References

- Abbaszadeh Fatehabadi, M., & Shojaei, Z. (2018). Comparison of the performance of the Commission and the Human Rights Council in relation to the Islamic Republic of Iran. *Politics*, 48(3): 707-691. (in Persian).
- Aghaei, S. D. (2003). Record of the Human Rights Commission on Iran (After the Victory of the Islamic Revolution). *Politics*, No. 60: 36-11. (in Persian).
- Ahmed, J. U. (2010). Documentary Research Rethod: New Dimensions. *Indus Journal of Management & Social Sciences*. Vol. 4: 1-14.
- Daymon, C., & Holloway, I. (2005). *Qualitative Research Methods in Public Relations and Marketing Communications*. London & U.S.: Routledge.
- Golshanpajoo, M. R. (2011). Human Rights and its Position in EU Policy Towards Iran. *Book Europe 10 (Especially Iran-EU Relations)*, Tehran: Abrar Moaser. (in Persian).
- Koosha, S. (2015). Legal Challenges Recent Report of the Secretary-General of the United Nations; human Rights and the Situation of Women in Iran. *Journal of Women's Rights Protection Studies*, 1(2): 37-10. (in Persian).
- Mohammadi, F. (2015). A Study of the Interactions of the Islamic Republic of Iran with the United Nations Human Rights Council since 1284. *Human Rights*, 10(1): 48-25. (in Persian).
- Momeni-rad, A., & Mousavifar, S. H. (2012). Standards for the Imposition of Security Council Aanctions and the Human Rights Aituation in Nuclear Resolutions Against the Islamic Republic of Iran. *Islamic Human Rights Studies*, 1(2): 162-141. (in Persian).
- Omidi, A.; Pourbafrani, H., & Pour-ali, I. (2016). Confrontation of Two Legal Perspectives: An Analysis of the Interaction and Confrontation of the Islamic Republic of Iran with the UN Human Rights Council. *Public Law Studies*, 46(3): 602-581. (in Persian).
- Sajjadpour, S. M. K., & Mohammadi, F. (2009). International Dimensions of Human Rights and the Sovereignty of States. *Journal of Political Science*, No. 14: 92-59 (in Persian).
- Stewart, D., & Kamis, M. (1984). *Secondary Research: Information Source and Methods*. CA: Sage.
- Yari, B. (2003). The European Union and the Islamic Republic of Iran: The Human Rights Challenge. *Book Europe 2: Special Relations Between Iran and the European Union*, Tehran: Abrar Moaser (in Persian).
- Zakerian, M. (2010). Iran and the Universalization of the Fundamental Rules of Human Rights. *Journal of Political Science*, 5(3): 125-107 (in Persian).

۴۷۴

پژوهشنامه ایرانی
سیاست بین الملل

دوره ۱۱، شماره ۲، شماره
پیاپی ۲۲، بهار و تابستان ۱۴۰۲

۴۷۵

شیوه مواجهه ارکان
حقوق بشری سازمان
ملل متحد با ایران
(۲۰۲۰-۲۰۱۵)

<https://undocs.org/A/70/489/Add.3>
<https://undocs.org/A/71/374>
<https://undocs.org/A/74/188>
<https://undocs.org/A/C.3/74/L.27>
<https://undocs.org/A/HRC/28/63/Add.1>
<https://undocs.org/A/HRC/28/70>
<https://undocs.org/A/HRC/31/69>
<https://undocs.org/A/HRC/34/40>
<https://undocs.org/A/HRC/37/68/Add.1>
<https://undocs.org/A/HRC/RES/28/21>
<https://undocs.org/ar/A/RES/40/141>
<https://undocs.org/ch/A/72/322/Corr.1>
<https://undocs.org/en/A/71/418>
<https://undocs.org/en/A/71/484/Add.3>
<https://undocs.org/en/A/72/322>
<https://undocs.org/en/A/72/562>
<https://undocs.org/en/A/73/398>
<https://undocs.org/en/A/73/589/Add.3>
<https://undocs.org/en/A/74/273>
<https://undocs.org/en/A/HRC/34/65>
<https://undocs.org/en/A/HRC/37/24>
<https://undocs.org/en/A/HRC/40/24>
<https://undocs.org/en/A/HRC/40/67>
<https://undocs.org/en/A/HRC/43/20>
<https://undocs.org/en/A/HRC/RES/40/18>
<https://undocs.org/en/A/RES/70/173>
<https://undocs.org/en/A/RES/71/204>
<https://undocs.org/en/A/RES/72/189>
<https://undocs.org/en/A/RES/73/181>
<https://undocs.org/en/A/RES/73/299>
<https://undocs.org/en/A/RES/74/181>
<https://www.ohchr.org/EN/Countries/MENAreion/Pages/IRIndex.aspx>
<https://www.right-docs.org/doc/a-hrc-res-31-19/>
<https://www.right-docs.org/doc/a-hrc-res-34-23/>